

REGIONAL PLANSTRATEGI FOR TRØNDELAG

Utfordringer, muligheter og prioriterte planoppgaver i Trøndelag 2016–2020

Vedtatt i fylkestinget i Sør-Trøndelag 15.06.2016, sak 62/16

Vedtatt i fylkestinget i Nord-Trøndelag 16.06.2016, sak 42/16

Innhold

1. INNLEDNING	3
1.1 TRØNDELAG SOM FUNKSJONELL LANDSDELSREGION	3
1.2 GLOBALE TRENDER	3
2 REGIONAL PLANSTRATEGI SOM REDSKAP I PLANLEGGINGEN	6
3 FAKTA, UTFORDRINGER OG MULIGHETER FOR TRØNDELAG	7
3.1 BEFOLKNING, BOSETTING OG KOMMUNIKASJONER	7
3.2 KLIMA, ENERGI OG MILJØ	10
3.3 LEVEKÅR, FOLKEHELSE OG KULTUR	13
3.4 ARBEIDSLIV OG NÆRINGSLIV	15
OPPSUMMERING AV PRIORITERTE PLANOPPGAVER I PERIODEN 2016-2020	18
VEDLEGG - OVERSIKT OVER EKSISTERENDE PLANER I TRØNDELAGSFYLKENE	21

1. Innledning

Siden tidlig på 2000-tallet har Trøndelagsfylkene hatt et tett samarbeid om fylkesplanlegging, med felles fylkesplaner for periodene 2005-2008 og 2009-2012. Samarbeidet ble etter dette videreført i en Regional planstrategi for Trøndelag 2012-2016, som bestod av en fellesdel, og et fylkesspesifikt tillegg for hvert av fylkene.

For kommende planperiode forutsettes det at det utarbeides en felles Regional planstrategi. Fylkestingene i Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag har søkt Stortinget om at fylkene slås sammen til ett fylke fra 01.01.2018. Målet er en region med livskraft, bærekraft og konkurransekraft. Dette gir gode muligheter for å videreutvikle regional planlegging som et sentralt virkemiddelet for å utøve samfunnsutviklerrollen i den nye regionen.

1.1 Trøndelag som funksjonell landsdelsregion

Trøndelag har lenge fungert som en funksjonell landsdelsregion, og i tida som er gått siden plansamarbeidet startet, har mange felles prosesser, planer, prosjekter og tiltak forankret dette sterkere. Innenfor sentrale næringsområder er det utviklet felles regionale strategier og virkemidler (havbruk, landbruk, reiseliv, kulturnæringer, osv.). Næringslivets viktigste talerør, NHO, har én organisasjon for hele Trøndelag.

De større kulturinstitusjonene har hele regionen som nedslagsfelt. Tog- og bussforbindelser er gjennomgående, og en felles, internasjonal flyplass utgjør et viktig pre for hele regionen. Kommunene samarbeider i regionråd som krysser fylkesgrensen både på Fosen, i Værnesregionen og i Trondheimsregionen.

Trondheim er det tydelige landsdelssentret. Byens størrelse bidrar til å gi regionen tyngde på nasjonalt nivå, og i kraft av den sterke FoU-sektoren gjør den seg gjeldende også internasjonalt.

1.2 Globale trender

Vår region er en del av en større verden og det er en rekke globale trender som vil påvirke Trøndelag i årene framover.

Klimaendringer – Klimaendringene utgjør en viktig utfordring i tiden fremover med høyere temperaturer, endret naturlandskap, stigende havnivå, press på truede økosystem og arter, mer ekstremvær og mer naturskade på infrastruktur.

Globalisering – Verden blir stadig mindre med digitalisering og internett. Kunnskap og idéer deles raskt over hele verden. Det åpner opp for et bredere tilbud av varer, tjenester og opplevelser, og gjør at næringslivet har et større potensielt marked. Samtidig åpner det for konkurranse som gjør at vi må være innovative og produktive.

Økt teknologisk utvikling – Innovasjonstakten og måten teknologi utnyttes er stadig økende. Vi beveger oss i en retning hvor den digitale og fysiske verden smelter sammen i større grad. En større del av menneskenes tid tilbringes i digital interaksjon. Dette gir muligheter for å være i sentrum for utviklingen selv om man fysisk er i utkanten.

Urbanisering – Utviklingen de siste tiårene tyder på økt mobilitet og økt urbanisering. Flere vil søke seg mot byer for arbeid og bosetting. Dette ser ut til å gjelde både regionalt, nasjonalt og globalt.

Trøndelag og Trondheim er i en del sammenhenger en utkant og må utvikle gode strategier for å tiltrekke seg de skarpeste hodene.

Aldrende befolkning – I Norge som i store deler av verden vokser andelen eldre i samfunnet. Med en lavere andel i arbeidsstyrken så vil det kreve økt produktivitet. Samtidig er det muligheter for at eldre i fremtiden kan og vil jobbe lengre enn før. Helsefokus er voksende og helse får en stadig større andel av verdiskapningen.

Ressursknapphet - mange steder i verden er det knapphet på viktige ressurser som rent vann, trygg mat, ren luft, energi, arealer og mineraler. Det betyr at vi må utvikle løsninger for å bruke ressursene mer effektivt.

1.3 Balansert utvikling

Den første felles fylkesplanen for Trøndelag ble vedtatt i 2004, som resultat av et nybrottsarbeid mellom begge fylkeskommunene og Trondheim kommune. Et sentralt mål med hele prosessen var å styrke samhandling og samarbeid mellom aktørene i regionen:

Bedre samhandling mellom distriktene, byene og Trondheim skal gjøre Trøndelag sterkere, og bidra til en balansert utvikling i hele regionen. Det er en gjensidig avhengighet mellom Trondheim som landsdelshovedstad, de andre byene og distriktene i Trøndelag. Trondheim trenger et livsdyktig omland og distriktene trenger en dynamisk landsdelshovedstad.

Balansert utvikling er blitt et innarbeidet begrep, men det er nødvendig å klargjøre bredden i begrepet. *Balansert utvikling* kan ha et innhold som kan brukes i flere sammenhenger relevant for regional utvikling, og denne brede forståelsen må legges til grunn i alt videre planarbeid og konkret planoppfølging.

På individnivå vil det blant annet handle om å finne seg til rette i eget liv og mestre hverdagens utfordringer, - som på samfunnsnivå kan omtales som god folkehelse. Mange kommuner har en «ubalansert» aldersstruktur med relativt få i aldersgruppen unge voksne (lav aldersbæreevne). Det medfører samtidig at det fødes få barn i kommunen, og effekten forsterkes over tid. For disse kommunene kan det være et viktigere mål å sikre en mer balansert aldersstruktur i befolkningen, enn å få et større antall innbyggere totalt. Frivillig virksomhet utgjør en viktig samfunnsressurs som er sårbar i små samfunn.

Et samfunn i full balanse vil også forutsette at både økologisk, økonomisk og sosial bærekraft er ivaretatt. Avveiningen av de ulike verdiene må sees i forhold til lokale muligheter og begrensninger. Balansen skapes i politiske prosesser med vekt på lokalsamfunnets utviklingsutfordringer.

En region i balanse kan forstås som en region hvor ulike samfunnsaktører samhandler til felles beste, hvor naboens suksess er et gode. En region i balanse kan innebære at hver kommune eller aktør gis mulighet til å utvikle styrke gjennom egne fortrinn. Dette kan skape nytte både for egen del og for hele regionen.

Trøndelag kan på mange måter sees som en «komplett» region, med stor bredde av naturmiljø og naturgitte ressurser, og et utdannings- og forskningsmiljø som dekker alle nivå og alle sentrale fagfelt. Næringsmessig er dette et godt utgangspunkt for å skape et samfunn i god balanse, med bosetting og aktivitet i ulike samfunnstyper rundt om i hele regionen. De fleste naturressursene finnes i distriktene; på kysten og i havrommet, i jordsmonnet og skogen, på fjellet og i utmark. For å kunne dra nytte av dette må det bo folk der ressursene er. Skal vi drive havbruk, må det bo folk på Hitra og i Vikna. Skal vi utvinne ulike typer mineralressurser, må det bo folk i Namdalen og i Holtålen.

Slik kan regionen tilby et bredt spekter av utfordringer og muligheter til FoU-miljø og spesialiserte næringsaktører. God kobling mellom FoU-kompetansen i Trondheim og aktører i distriktet, legger forutsetningene til rette for at regionen kan håndtere og videreutvikle hele næringskjeder; fra ressursuthenting, bearbeiding og foredling, fram til salgbart produkt som skal markedsføres og transporteres til markedet. Forutsetningen er at aktørene, både innenfor offentlig sektor, næringsliv og det sivile samfunn samspiller godt, og har vilje og evne til å utnytte hverandres styrker og muligheter.

Balansert utvikling er mer en strategi enn et mål. Utgangspunktet er den gjensidige avhengigheten mellom storbyen, småbyene og distriktene. *Samhandling* skal sikre balansert utvikling i hele regionen. I de over 10 årene som er gått siden den første felles fylkesplanen ble vedtatt i 2004, har trønderske aktører innenfor ulike samfunnssektorer utviklet et stadig mer omfattende samarbeid. Gjennom samarbeid og jevnlig kontakt bygges relasjoner og gjensidig kunnskap om hverandres kapasitet og handlingsrom. Dette er et verdifullt grunnlag i situasjoner som krever bred samfunnsmobilisering fra hele regionen. Her kan plassering av kampflybasen på Ørland nevnes som et godt eksempel.

Ulike prosesser med statlig omorganisering påvirker arbeidsplassbalansen gjennom nye funksjonsfordelinger, omflyttinger og grenseendringer. Endringene gjennomføres som sektororienterte prosesser i for eks. vegvesenet, politiet, høgskolen, Innovasjon Norge og helsesektoren. Totalt sett fører dette til en fragmentering som er krevende for en helhetlig regional samfunnsplanlegging og politikktutforming og det representerer drivkrefter som utfordrer en balansert utvikling. Fylkeskommunenes nyorganisering og gjennomføringen av kommunereformen vil også kunne påvirke arbeidsplassbalansen. Dette er forhold som må vies oppmerksomhet.

Både nasjonalt og internasjonalt er det konkurranse om arbeidsplasser, kompetanse og økonomiske ressurser, og i tillegg om gode ideer og teknologisk utvikling. Om Trøndelag klarer å framstå samlet og samordnet, vil regionen på mange felt ha et godt utgangspunkt. I denne sammenheng har Trondheim, både byen og kompetansemiljøene, en sentral funksjon. For å opprettholde sin styrke trenger Trondheim en samlet regions støtte i konkurranser som foregår på nasjonale og internasjonale arenaer. Da er det en fordel at Trøndelag ikke har en konkurrerende storby. Trondheims posisjon som «landsdelshovedstad» bestrides ikke. Over flere år har det vært en økende erkjennelse av at byens styrke og ulike tilbud er en ressurs for hele regionen. Derimot kan det være en ulempe at det er for svake senter utenfor byen.¹ Et balansert regionalt samarbeid forutsetter en viss likevekt mellom aktørene. Småbyenes og distriktenes forhold til storbyen må ikke få preg av ensidig avhengighet. Ingen er tjent med at Trondheim skal betjene hele omlandet i Trøndelag med det meste av det som trengs av service, handel og andre tilbud. Det er derfor nødvendig å sikre et nettverk av attraktive «regionale tyngdepunkt»/regionsentra som kan betjene sitt nærmeste omland med spesialbutikker, ulike offentlige tjenester, og andre tilbud som trenger et befolkningsmessig grunnlag av en viss størrelse.

¹ *Regionale tyngdepunkt i Sør-Trøndelag*, NIBR-rapport 2013:13 fokuserte spesielt på dette.

2 Regional planstrategi som redskap i planleggingen

Regional planstrategi er et obligatorisk element for planlegging på regionalt nivå etter plan- og bygningsloven. Fylkeskommunen som regional planmyndighet, har plikt til å utarbeide regional planstrategi én gang i hver valgperiode, og senest innen ett år etter konstituering av fylkestinget.

Planstrategien skal redegjøre for viktige regionale utviklingstrekk, utfordringer og utviklingsmuligheter og ta stilling til hvilke spørsmål som skal prioriteres gjennom videre regional planlegging.

Planstrategien skal inneholde en oversikt over hvordan de prioriterte planoppgavene skal følges opp. Den skal beskrive hvilke planformer som bør benyttes, for eksempel om det skal utarbeides en plan for hele regionen/fylket, eller om det alternativt, eller i tillegg skal utarbeides planer for bestemte områder eller formål. Oversikten skal også peke på planleggingsoppgaver som bør tas opp gjennom interkommunalt plansamarbeid. Det bør videre redegjøres for hvem som skal delta i utarbeidingen av planene, siktemålet med planarbeidet og hvordan andre berørte parter skal involveres i planarbeidet. Planstrategien vedtas i fylkestingene og utgjør politiske føringer for regional planlegging og utvikling.

En nærmere analyse og vurdering av strategier og tiltak innenfor de ulike temaområder vil bli gjort i det påfølgende planarbeidet.

Ulike plantyper

De regionale planene skal være styringsdokumenter som beskriver prioriteringer og veivalg for regionens ønskede utvikling i et langsiktig perspektiv. Det forutsettes aktiv medvirkning i fra kommuner og regionale statsetater, samtidig som loven fastsetter at vedtatte regionale planer skal legges til grunn for deres virksomhet. Plan- og bygningsloven har omfattende prosesskrav for utarbeidelse av regionale planer, som innebærer betydelig tid- og ressursbruk.

I tillegg til de regionale planene utarbeider fylkeskommunene en rekke temaplaner, sektorplaner og strategidokumenter som ikke er hjemlet i plan- og bygningsloven, men som er forankret i eksempelvis særlover, stortingsmeldinger og fylkespolitiske vedtak. I videre planarbeid vil valg av plantype og prosess bli vurdert grundigere i hvert tilfelle, samt at begrepsbruken på området ryddes. *Regional plan* blir reservert for planer som er utarbeidet gjennom en prosess i tråd med planlovens prosesskrav. Andre politisk vedtatte strategidokument som følges opp med tiltak, men som er resultat av enklere prosesser, kalles *Strategi*.

Nasjonale føringer

Nasjonale myndigheter gir for hver planperiode sine signaler til det kommunale og regionale planstrategiarbeidet gjennom et nasjonalt forventningsbrev. De nasjonale forventningene samler mål, oppgaver og interesser som regjeringen forventer at fylkeskommunene og kommunene legger vekt på, for å bidra til gjennomføring av nasjonal politikk. Disse må avveies gjennom regionalpolitiske vurderinger og omsettes til gode helhetsløsninger regionalt og lokalt.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging for denne perioden kom i juni 2015.

Her er følgende tema vektlagt:

1. gode og effektive planprosesser
2. bærekraftig areal- og samfunnsutvikling
3. attraktive by- og tettstedsområder

I forarbeidet til planstrategien ble det utarbeidet et faktahefte med en bred og fylldig beskrivelse av ulike sider ved utviklingen i regionen. Både Sør- og Nord-Trøndelag har egne planforum, hvor kommunene kan komme i dialog med regionale myndigheter om ulike plantema. Begge fylkeskommunene har lagt til rette for digital planbehandling, og oppfordrer kommunene til å digitalisere sine arealplaner.

Innholdet i planstrategien viser at bærekraftig areal- og samfunnsutvikling er sentralt i alt planarbeid i Trøndelag. Her berøres stort sett alle tema som tas opp i de nasjonale forventningene. Blant tema som det pekes nærmere på, er samordnet bolig- areal og transportplanlegging, tilgang på kompetent arbeidskraft, samt tilrettelegging for grønne næringer. Alle disse er gitt særskilt omtale i planstrategien.

Attraktive by- og tettstedsområder er sentralt i arbeidet med bolig- areal og transportplanlegging, og Behovet for en tett integrert planlegging innenfor disse områdene er størst i store byregioner, men er også viktig for utvikling av gode lokalsamfunn på mindre steder. Den spesielle senterstrukturen i Trøndelag understreker behovet for å se transportplanleggingen i et helhetlig perspektiv.

Regjeringens holdning er at ordningen med sentral godkjenning av de regionale planstrategiene skal falle bort, og erstattes med egengodkjenning. Det vurderes samtidig hvordan den politiske dialogen mellom region og stat kan videreutvikles. Endelig beslutning ventes i løpet av våren.

3 Fakta, utfordringer og muligheter for Trøndelag

3.1 Befolkning, bosetting og kommunikasjoner

Trøndelag ønsker å være attraktiv for innbyggere, næringslivet og besøkende. For å oppnå dette må vi videreutvikle et konkurransedyktig landsdels-senter, attraktive småbyer, og et nettverk av levedyktige tettsteder og grender.

Befolkningsutvikling

I perioden 2000 til 2015 har det vært befolkningsvekst i både Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag, som det har vært i store deler av landet. Bak dette generelle bildet skjuler det seg betydelige forskjeller. De store byene vokser både på grunn av innenlands tilflytting, fødselsoverskudd og innvandring, og det blir stadig flere som bor i urbane strøk. De største byene vokser aller sterkest. I Trøndelag omfatter dette Trondheim. Byen har noe netto tilflytting fra distriktet i Trøndelag, men innenlands tilflytting fra resten av landet er større, og de klart viktigste vekstfaktorene er fødselsoverskudd og innvandring. Til nabokommunene er det netto utflytting.

I den siste femårsperioden, fra 2010 til 2015, ligger alle de seks kommunene med høyest vekst i Trondheimsregionen. Skaun vokser mest relativt sett og deretter følger Stjørdal, Trondheim, Klæbu, Melhus og Malvik. Dernest kommer kystkommunene Vikna, Hitra og Frøya, som har hatt høy vekst i havbruksnæringen. I distriktskommunene er det i hovedsak innvandring som er grunn til vekst i folketallet.

Samtidig som det foregår en sentralisering fra utkantkommuner til sentrale kommuner kan det også sees en sentralisering innenfor den enkelte kommune og i distriktsregionene. Styrking av kommunale og regionale sentra skal bidra positivt til flyttebalansen. Den generelle urbaniseringsprosessen berører også sørsamisk område. Stadig flere samiske ungdommer flytter til byer og tettsteder. Det er derfor blitt økt fokus på hvordan urbaniseringsprosessene virker inn på samisk identitet, språk og kultur.

Innvandring

Innvandrerbefolkningen er viktig for folketilveksten i Trøndelag. Det er særlig etter 2007 at innvandringen har vært høy. Innvandrernes alders- og kjønnsstruktur skiller seg noe fra den øvrige befolkningen. Vi finner relativt sett flere unge voksne og menn blant innvandrerne enn i befolkningen ellers. Arbeid har betydning for den enkeltes muligheter til deltakelse, selvrealisering og forsørgelse, og bidrar til å øke både den individuelle og kollektive velferden. Det betyr at høy sysselsetting og kvalifisering for arbeidslivet gjennom utdanning og arbeidspraksis utgjør et viktig bidrag. Integrering og inkludering forutsetter et bevisst arbeid på flere samfunnsområder som utdanning, arbeid, bolig, kultur og helse.

Arbeid har inntil 2015 vært den viktigste årsak for innvandring. Inntektsforskjell mellom Norge og hjemlandet og relativt høy arbeidsledighet i hjemlandet er viktige drivkrefter for denne innvandringen. Prognosene for utvikling i innvandring betegnes av SSB som svært usikre. I middelscenariet legges til grunn at den høye nettoinnvandringen til Norge vedvarer til omtrent 2020 for deretter å halveres til samme nivå som før 2007. Både den endrede økonomiske situasjonen og flyktningestrømmene i Europa vil få stor betydning for utviklingen framover.

Befolkningsframskriving

Befolkningsframskrivingene fra Statistisk sentralbyrå tilsier at det vil bo 375 000 personer i Sør-Trøndelag i 2040, som innebærer en vekst på 23 %. I Nord-Trøndelag er prognosen 160 000 i 2040, en økning på 18 %. Prognosen er noe lavere enn for landet samlet som har en vekst på 24 % for samme periode. I den kommunevise prognosen videreføres trenden fra de senere år. Det innebærer at Trondheimsområdet fortsatt får høy vekst, og at en generell sentralisering forsterkes over tid.

Aldrende befolkning/aldersbæreevne

Til tross for at den kraftige befolkningsnedgangen i enkelte distriktskommuner er stoppet opp, og til dels snudd, har de fleste distriktskommuner fødselsunderskudd og samlet sett en aldrende befolkning. Gjennomsnittsalderen på sysselsatte har økt, og den har økt mest i kommunene med befolkningsnedgang.

Det er store forskjeller mellom kommuner for hvor mange i arbeidsdyktig alder det er per eldre (67 år +) allerede i dag. Trondheim har best sammensetning, med 6 personer i arbeidsdyktig alder per eldre. I en rekke distriktskommuner er dette tallet allerede i dag mellom 2 og 3. Prognosene for den videre utvikling går i negativ retning for både by og land i hele landsdelen, og dette er trenden også i resten av landet. Nedgangen i andel personer i yrkesaktiv alder i forhold til andel eldre, vil trolig bli en utfordring både for personellsituasjon i helse- og omsorgssektoren og for øvrig verdiskaping og velferdsutvikling.

Endrede boligbehov

Tilflytting og endrede boligbehov har bidratt til nye oppgaver for kommunene. Spesielt i distriktet opplever flere kommuner en krevende boligsituasjon. Det er forventninger til kommunene om bosetting av flyktninger, men mangel på egnede boliger en utfordring. Skal kommunene evne å bosette nye innbyggere og hindre at ungdom flytter ut, kreves et annet og mer variert boligtilbud enn slik situasjonen har vært hittil. Det er økt behov for leiligheter til både utleie og salg, også i mindre kommunesentra. Etterspørselen kommer både fra innvandrere, tilflyttere, ungdom eller eldre som vil ha en enklere og mer lettstelt bolig. Samtidig er det viktig å legge til rette for unge par og barnefamilier i etableringsfasen. Ungdom flytter ofte på seg i forbindelse med utdanning og ungdomstid, og det blir viktig å få disse tilbake når de skal etablere seg. Stedsutvikling, som omfatter attraktive sentrumsområder og gode bomiljø, er en betydningsfull faktor både med tanke på næringsutvikling og sosial og kulturell trivsel.

Kommunikasjoner og regional utvikling

Det har skjedd en betydelig utvidelse av bo- og arbeidsmarkedsregioner i de seinere år, både viljen og mulighetene for pendling over lengre avstander har økt. Samtidig har også store deler av arbeidslivet endret seg ved at det er langt større fleksibilitet med hensyn til tilstedeværelse og fjernjobbing. Trøndelag ligger på landstoppen når det gjelder bredbåndsutbygging. Utbygging av bredbånd og mobilnett er avgjørende for å gjøre alle deler av fylket i stand til å ta i bruk mulighetene innenfor ny teknologi. Det er grunn til å anta at betydningen av denne type infrastruktur er relativt større i områder hvor annen infrastruktur er svak.

Transport- og samferdselsplanleggingen vil kunne gi viktige bidrag til balansert utvikling. Pendlingstid på inntil 1 time benyttes ofte som en yttergrense. Erfaringen viser at viljen til å pendle påvirkes både av individuelle faktorer som utdanningsnivå, og hvilke transportmuligheter som er tilgjengelig. Gjennom utbygging av infrastrukturen kan felles bo- og arbeidsmarkeder utvides og effektiviseres, og dermed bidra til styrking av kommunale og regionale sentra. Transportsektoren skal også sørge for at råvarer finner en effektiv transportveg til industrien og til markedene. Regional transportplanlegging skal utdype hvor, hvordan og med hvilken styrke dette kan gjøres.

Nasjonale utredninger gir føringer

Etatens forslag til Nasjonal Transportplan "Utfordringer for framtidens transportsystem" ble lagt frem i februar 2015, og gir en viktig referanseramme. Forslaget er utarbeidet av Statens vegvesen, Jernbaneverket, Kystverket og Avinor på oppdrag fra Samferdselsdepartementet, og inneholder anbefalte hovedmål og delmål for framkommelighet, transportsikkerhet og klima/miljø. Innholdet vil bli bearbeidet fram til stortingsmelding om ny Nasjonal transportplan (NTP). De endelige målene som nedfelles i NTP, blir førende også for fylkeskommunenes arbeid innen transport.

En hovedkonklusjon er at transportpolitikken må innrettes slik at flere nordmenn må velge kollektivt, og færre må velge bil. For å få flere til å velge kollektivt, må nye incentiver, avgifter og virkemidler vurderes. Dette har et faglig grunnlag i at det ikke er mulig å bygge seg ut av kapasitets- og miljøproblemer ved å fortsatt legge til rette for personbiltrafikk uten restriktive tiltak. Sykkel og gange står sentralt i transportetatens vurdering og målformuleringer.

Tiltak innenfor godstransporten skal også bidra til å redusere klimautfordringene. Et virkemiddel kan være å få gods over fra veg til sjø. Regional transportplanlegging må også fokusere på havn og havnestruktur, og muligheter for å få til overføring av gods fra veg til sjø. Det forventes at Nasjonal Transportplan skal gi signaler om virkemidler rettet mot maritime næringer.

Tverrsektoriell forankring av transportutfordringer

Transportplanlegging kommer i berøring med mange andre samfunnsområder.

Arealplanlegging. Prioriteringer og valg som gjøres i kommunenes arealplanlegging er en helt avgjørende faktor for hvor stort transportbehov som skapes. Sammenhengen mellom plassering av boligområder, arbeidsplasser og næringsarealer, er også avgjørende ved valg av transportmiddel for den enkelte reise som blir foretatt. Det er derfor viktig å se arealforvaltningen i sammenheng med transportstrømmene. For å sikre et godt grunnlag for kollektivtrafikken må det fortettes rundt kollektivtransportårene og legges til rette for innpendling fra områdene rundt.

Klima. Det å møte klimautfordringene får en stadig tydeligere plass. Utbyggingsstrukturen, mengden transport som skapes, transportmiddelvalg og utvikling innen transportteknologi, er underliggende strukturer som både samlet og hver for seg blir sentrale ved valg av mål og strategier. Her er forutsetningene ulike i tettbygde og spredtbygde områder. Trondheim er i norsk målestokk en storby, og i dette området skal bymiljøavtalen opprettholdes/ videreføres. Målet her er å ta trafikkveksten med løsninger basert på gange, sykkel og kollektivtilbud. I småbyene er det behov for

tilpassede miljøpakker, mens løsninger i distriktene må bli mer varierte, men med et kollektivtilbud som holder et visst nivå.

Bedre utnytting av tog er en god strategi for å oppfylle klimamålsetningene, der det største enkelttiltaket i Trøndelag er godsterminal for bane i Trondheimsregionen. Regional distribusjon av gods er et viktig tema. I tillegg er det behov for konsepter for lavutslipp distribusjonsløsninger for gods i byområdene. LNG er et viktig drivstoff å fokusere på både for ferje og godstransport på sjø. Satsing på en forsyningsstruktur for LNG vil gi god gevinst for transport. Det bør arbeides videre med Skogn havn som sannsynlig kombinert vei-, bane- og jernbaneterminal for eventuell skiping av gods til Sverige og det baltiske området gjennom Trondheimsfjorden.

Folkehelse. Også med utgangspunkt i folkehelsen har det mye for seg å innrette samfunnet slik at det fremmer fysisk aktivitet i hverdagen. Innen transport betyr dette tilrettelegging for gange og sykkel, samtidig som det også opereres med en nullvisjon for ulykker eller hardt skadde i trafikken. Universell utforming av boområder og trafikknutepunkt gjør aktiv samfunnsdeltakelse enklere for alle.

Innovasjon og FoU. Bedre framkommelighet for personer og gods er et viktig mål for transportplanleggingen. På dette området er det viktig med innovasjon og nytenking, en kan se for seg store omstillinger med smarte løsninger innen transportsektoren. Her bør en trekke både på FoU-miljø og internasjonale erfaringer.

Prioriterte planoppgaver

Strategier for mottak, bosetting og integrering av flyktninger innarbeides i regionale planer og strategier der det er naturlig. Tidlig involvering og kontakt med det norske samfunnet er viktig i integreringsprosessen.

Vi tar sikte på å lage en regional samferdselsplan for Trøndelag i første del av planperioden. Forslaget er å legge opp planprosessen slik at en oppfyller kravene til planlegging i plan og bygningslovens kapittel 8 – regional plan, det samme regelverket som gjelder som ramme for fylkesplanen. Det forutsetter en forutsigbar prosess med plansamarbeid, og både planprogrammet og i sin tid plandokumentet vil bli lagt ut til offentlig ettersyn.

Samferdselsplanen skal bidra til å nå Trøndelag fylkeskommunes målsetting om å utvikle et konkurransedyktig og framtidsrettet transportsystem sett i en helhet mellom de ulike transportformer. Planen skal være et plandokument for å tydeliggjøre overordna strategier, med konkrete handlingsprogrammer for drift og investering i samferdselssektoren i Trøndelag. Det vil være viktig innledningsvis i planarbeidet å ta stilling til hvilke strategier og prinsipper som skal gjelde for det enkelte temaområde, og som skal være grunnlag for handlingsprogrammene.

3.2 Klima, energi og miljø

Klima og lavutslippssamfunn

FN klimapanelts femte hovedrapport bekreftet at klimaet er i endring og at det er "ekstremt sannsynlig (95-100 %)" at menneskeskapt klimagassutslipp er hovedårsaken til temperaturøkning på jorda. Gjennom internasjonale klimaforhandlinger har verdens ledere sluttet seg til det såkalte "togradersmålet". og at man skal tilstrebe at temperaturøkningen holdes under 1,5 grader.

I følge Klimameldingen i 2012 innebærer norsk klimapolitikk to hovedmål: (1) Innen 2020 skal Norge kutte klimagassutslipp tilsvarende 30 % av utslippsnivået vi hadde i 1990. To tredeler av disse utslippsreduksjonene skal tas nasjonalt. (2) Norge skal bli karbonnøytralt senest i 2050. I følge

Statistisk sentralbyrå (SSB) ble det sluppet ut 53,9 millioner tonn CO₂-ekvivalenter fra norske områder i 2013. Dette tilsvarer en nedgang på 3,7 % fra 1990.

På EU-nivå ble det vedtatt bindende mål høsten 2014: reduksjon i klimagassutslipp på minst 40 % og en andelsøkning av fornybar energi på minst 27 % innen 2030. Den norske regjeringen slutter seg til det samme reduksjonsmål og vil gå i dialog med EU om å inngå en avtale om felles oppfyllelse av klimaforpliktelsen sammen med EU. I tillegg har regjeringen et langsiktig mål om at Norge skal bli et lavutslippssamfunn i 2050.

I september 2014 publiserte SSB ny statistikk for klimagassutslipp på fylkesnivå for periode 2009-2012. Tallene kan ikke direkte sammenlignes med den gamle statistikk som felles fylkesplan 2009-2012 baserte seg på. Fra 2009 til 2012 har utslippet i Trøndelag økt med ca. 14 %. Økningen skyldes primært utviklingen i utslippsposten «Industri og bergverk - prosessutslipp». Om lag 50 % av Norges utslipp, i hovedsak fra industri, olje- og gassutvinning og luftfart, er underlagt kvotesystemet. Resten av utslippene som ikke er omfattet av EU-ETS, kommer fra sektorer som kommunene, lokale bedrifter og innbyggerne i større grad kan påvirke: bygninger, arealbruk, transport, landbruk og avfall.

Det langsiktige målet er å gjøre Trøndelag til et lavutslippssamfunn. Dette krever tett dialog og samarbeid mellom mange aktører, og ikke minst engasjement hos innbyggerne. Næringslivet og FoU-miljøet i regionen har store muligheter innen utvikling av miljøteknologi og framtidrettede løsninger. Forholdsvis mye av klimagassutslippene stammer fra jordbruket (ca. 35 %), mens det bindes mye karbon i skogen, noe som fører til redusert innhold av CO₂ i atmosfæren. Bare skogen i Nord-Trøndelag binder årlig ca. 1,98 mill. tonn CO₂, dvs. omtrent like mye som det slippes ut i hele Trøndelag hvert år. Godt skogbruk og økt trebruk er derfor viktige tiltak mot klimaendringene.

Det grønne skiftet og grønn næringsutvikling

Begrepet Det grønne skiftet brukes om en utvikling som skal snu samfunnets bruk og forbruk av natur og miljø. Sentralt i denne omleggingen er såkalt Smarte løsninger, som gjør bruk av ny teknologi. Ett eksempel er digitaliseringsteknologien, som har åpnet helt nye muligheter og gjør inntog på mange nye arenaer. Trøndelag er i en særstilling når det gjelder muligheten til å videreutvikle grønn industri og næringsliv. Kombinasjonen mellom teknologisterke forsknings- og utdanningsmiljø, og utviklingsorienterte, ressursbaserte næringer i komplette verdikjeder, legger til rette for at regionen kan møte denne utviklingen på en offensiv måte.

Utvikling av bioøkonomi er en vesentlig del av det grønne skiftet. Bioøkonomi er produksjon og foredling av biologisk fornybare ressurser, der hele råvaren utnyttes og foredles til et stort utvalg av produkter. Trøndelag har industri og næringsliv innen flere næringskjeder, noe som kan gi synergieffekter. Avfall fra en verdikjede kan bli et verdifullt råstoff i en annen, eller danne grunnlag for et helt nytt produkt.

Å lykkes med det grønne skiftet forutsetter at vi skaper verdier og næring basert på fornybare ressurser, høstet på en bærekraftig måte. Skal Trøndelag, med utgangspunkt i verdikjedene fra skogbruk, jordbruk, fiskeri og havbruk, ta en bærende rolle i bioøkonomien vil det kreve fokus på faktorer som kompetanse og arbeidskraft, kunnskapsnettverk, klynger og innovasjonsnettverk, innovasjonssystemer etc. Samspillet mellom næringsliv og FoU er avgjørende, det offentliges rolle vil være å tilrettelegge arenaer og muligheter for et slik samspill.

Energiproduksjon og fornybare ressurser

Energiproduksjonen må tas hensyn til mange interesser og motstridende mål; forsyningsikkerhet, klima og miljø, og verdiskaping. Hovedoppgaver i klimasammenheng vil være å bidra til overgang fra fossil til fornybar energiproduksjon, og energieffektivisering i både produksjon og bruk.

Det har vært en viss forbedring i energibalansen for elektrisk kraft i Trøndelag i de siste årene. Mye av dette påvirkes av variasjoner i nedbør og temperatur. Økt produksjon og bedre overførings-systemer har endret den tidligere situasjonen med trusler om rasjonering grunnet regionalt kraftunderskudd. En ny utfordring er knyttet til effektbehovet av nye forbruksmønstre. Videre er det forventninger til energieffektivisering knyttet til innføring av smarte forbruksmålere og «smart grid».

Trøndelag produserer en stor andel fornybar energi. I 2014 ble 91 % av elektrisk kraft produsert fra vannkraft i Trøndelag, og 7 % fra vindkraft. Det er et stort potensial til å øke den fornybare energiproduksjonen videre. Det gjelder spesielt innenfor vindkraft, en del bioenergi og noe småkraft. Energipriser og rammebetingelser er i noen grad til hinder for å bygge ut fornybar energi. Å avklare rammebetingelsene, bygge ut infrastruktur og utnytte elsertifikatordningen kan bedre dette. I tillegg til økt produksjon av fornybar energi, er det også viktig å legge om til bruk av energibærere fra fornybare kilder. Det kan være el, hydrogen og biodrivstoff (inkludert biogass)/annen bioenergi.

Trøndelag har betydelige bioressurser. Alt som i dag lages fra fossile kilder kan også lages fra biologiske kilder. Mest nærliggende er tømmer som råstoff, men det er også store muligheter i havet og jordbruket. Det ligger utviklingsmuligheter i et næringsliv basert på store biologiske ressurser, tilgjengelig fornybar energi og nærhet til relevante kompetansemiljø.

Klimatilpasning og samfunnssikkerhet

FNs klimapanel sin femte hovedrapport peker på alvorlige konsekvenser av klimaendringene. For Trøndelagsfylkene antas det at økt frekvens av ekstremvær vil være en vesentlig bidragsyter til økt risiko i årene som kommer. I arbeid med klimatilpassing må kommuner og fylker kartlegge egen sårbarhet og ha en kontinuerlig drøfting av risiko- og sårbarhetsbildet. Vår avhengighet av strøm og IKT øker, og befolkningen har en forventning om avbruddsfri forsyning. Småsamfunn synes å være mer robuste enn byene når det gjelder avbrudd i kritisk infrastruktur. Trøndelag er et nasjonalt samferdselsknutepunkt og hendelser som rammer vei og jernbane vil fort få store konsekvenser. Det er viktig at alternative transportveier gjennom Sverige opprettholdes for å redusere sårbarheten.

Utfordringer knyttet til samfunnssikkerhet får stadig større oppmerksomhet. Det gjelder både naturhendelser og andre forhold. Et godt samarbeid innen beredskapsplanlegging er nødvendig. Begge Trøndelagsfylkene er store matprodusenter og regionen vil f.eks. være sårbar overfor utbrudd av dyresykdommer. Nord- og Sør-Trøndelag har i lengre tid samarbeidet om utarbeidelse av risiko- og sårbarhetsanalyser. Den siste risiko- og sårbarhetsanalysen for Trøndelag ble ferdigstilt i 2014.

Holdningsskapende arbeid

Tall fra SSB viser at forbruk og avfallsmengde i Norge øker. Private og offentlige virksomheter kan gjøre mye for å bidra til en mer miljøvennlig og bærekraftig drift. Offentlig sektor i Norge inngår årlig kontrakter for store beløp, i disse prosessene må ressursbruk og miljømessige konsekvenser vektlegges. Miljøledelse og miljøsertifisering er et nyttig verktøy for bevisstgjøring og kontinuerlig forbedring. Holdningsskapende arbeid for å påvirke innbyggernes handlinger av betydning for klima og miljø er også viktig. Her har opplæringssektoren en oppgave i å bidra til bevissthet om og holdninger til klima- og miljøutfordringene blant ungdom i fylket.

Prioriterte planoppgaver

Nord-Trøndelag har en vedtatt klima- og energistrategi fra 2015. I Sør-Trøndelag er en klima- og energiplan nesten ferdigstilt. Planene harmoniseres til en felles strategi eller regional plan mot slutten av planstrategiperioden.

I arbeidet med Strategisk kunnskapsgrunnlag for framtidig verdiskaping (se pkt 3.4) vil perspektiver knyttet til det grønne skiftet inngå.

3.3 Levekår, folkehelse og kultur

Levekårene i Norge gir i utgangspunktet alle innbyggere gode utviklingsmuligheter. Likevel har vi sett, ikke minst gjennom HUNT-resultatene, at variasjonene er betydelige, og at de viser en viss systematikk. De mest utslagsgivende faktorene er knyttet til utdanning og økonomi, og dermed også til arbeid. De sosiale ulikhetene som formes her, påvirker hvordan en utnytter samfunnets forutsetninger, dvs. hvordan en bruker de muligheter som finnes. Sosial ulikhet finnes blant annet igjen i forekomst av helseproblemer knyttet til levevaner og livsstil. Utjevning av sosial ulikhet handler derfor om en samfunnsutvikling som gjør at flere finner seg til rette og kan utnytte sitt potensial til beste for både den enkelte og for samfunnet.

En slik samfunnsutvikling krever sektorovergrepene samarbeid på like premisser med gjensidig respekt for ulike sektors samfunns mål. En mer helhetlig planlegging, basert på tverrsektoriell samhandling, vil legge til rette for menneskers vekslende behov gjennom livets ulike faser. Dette bidrar til å skape god folkehelse, og legger samtidig grunnlaget for bedre og mer rasjonell ressursutnytting. God helse er av stor betydning både for livskvaliteten til den enkelte og for å sikre samfunnet en «frisk» og produktiv befolkning som kan bidra til økonomisk vekst og velstandsutvikling. Helsefremmende og forebyggende arbeid bidrar til redusert bruk av alle typer helsetjenester.

Utdanningssektorens påvirkning

Holdes Trondheim utenfor, ligger utdanningsnivået i Trøndelag under landsgjennomsnittet, men det gjenspeiles ikke i inntektsnivå og arbeidsledighet, her kommer begge fylkene bedre ut enn landet for øvrig. Fra et levekårsperspektiv er den klart største utfordringen på dette området knyttet til manglende gjennomføring i videregående opplæring, spesielt innenfor yrkesfagene. Innsats mot frafall har vært prioritert både nasjonalt og regionalt over flere år. Det har ikke hatt tilstrekkelig effekt og det kreves derfor fortsatt satsing og nytenking.

Utfordringene er mange og sammensatte, innsatsen må derfor rettes mot alle ledd i kjeden. For å sikre et godt og trygt oppvekstmiljø for alle, er det viktig med gode tilbud og tjenester lokalt knyttet til blant annet barnehage, skole, barnevern, helse og fritidstilbud. God samordning av tjenester rettet mot barn og unge, og deres familier, er en forutsetning for å sikre et inkluderende oppvekstmiljø. Viktige forutsetninger legges i barnehage og grunnskole. Det er nødvendig å samarbeide mellom hjem og skole, mellom ulike offentlige organ som er inne i bildet, og ikke minst samarbeidet med det nærings- og arbeidsliv som skal rekruttere kompetanse og arbeidskraft til egen virksomhet.

Samarbeidet med næringslivet er også viktig for å sikre at den kompetansen som ungdommene kommer ut av skolen med, er den som blir etterspurt. Med et arbeidsliv i mer eller mindre stadig omstilling, kan den beste modellen være at grunnkompetansen gis i skolen, mens videre opplæring skjer i bedrift. Overgangen mellom skole og bedrift/arbeidsliv gir flere utfordringer, blant annet med hensyn til å skaffe et tilstrekkelig antall læreplasser, men også med å motivere ungdommene til å søke læreplass.

For mange videregående skoler i distriktene er også befolkningsutviklingen en utfordring. Små ungdomskull fører til en så sterk svekkelse av opptaksgrunnlaget, at det blir krevende å opprettholde tilstrekkelig bredde i tilbudet. Følgen er at flere må flytte hjemmefra og bo på hybel i ung alder. Dette representerer en livssituasjon som kan bli utfordrende for en umoden ungdom, og slik øke sjansen for at utdanningsløpet ikke blir fullført, samtidig betyr det også at båndene til hjembygd svekkes.

Levekår og samfunnsutvikling

I Norge har det offentlige et sterkt ansvar for de forholdene som er avgjørende for hvordan samfunnet utvikler seg og hvordan folkehelsen påvirkes. Det er et uttalt politisk mål at folkehelsearbeidet i Norge skal være kunnskapsbasert. I Trøndelag har vi sterke forsknings- og utviklingsmiljø som kan og må benyttes for å få økt kunnskap om årsaksfaktorer, samt å omsette kunnskapen til praktisk handling, samhandlingsformer og prosessarbeid.

En viktig utfordring på dette området er å sikre at kunnskapen tas i bruk ved at hensynet til folkehelse bringes inn som en relevant faktor i sentrale beslutninger, enten det gjelder oppvekstmiljø, arbeidsmiljø eller velferdsordninger. Et viktig element i god folkehelse er å kunne mestre hverdagens utfordringer. Arealplanlegging som legger føringer for fysisk utforming av nærmiljøet og plassering av ulike samfunnsfunksjoner, er derfor en arena hvor folkehelsehensyn i de seinere årene er løftet sterkere fram, blant annet gjennom tiltak for universell utforming. Steds- og sentrumsutvikling som legger til rette for gående, vil gi bidrag til folkehelsen gjennom å invitere til fysisk aktivitet, men vil også bidra til sosial aktivitet, ved å skape møteplasser i det offentlige rom.

I dagens samfunn er den psykiske folkehelsen under like stort trykk som den fysiske, ikke minst gjelder dette for barn og ungdom. Helse styrkes gjennom samfunnsdeltakelse. Å være en del av et fellesskap påvirker helse positivt gjennom opplevelse av samhørighet og sosial støtte. Her representerer frivillig sektor en svært viktig samfunnsaktør, med mulighet for fellesskap og interesse mangfold. Frivilligheten står sterkt i Trøndelag, ikke minst innenfor idretten, som har sterk kobling til folkehelsearbeidet. Utvikling av ulike tilbud, også lavterskeltilbud kan bidra til fysisk aktivitet for flere. Også tilbudet innenfor kunst og kultur kan sees i lys av dette, både gjennom å gi mulighet til egen utfoldelse og ved opplevelse av profesjonelle aktører. Ut over opplevelsen har kunst og kultur en dannende funksjon både for den enkelte og for samfunnet. Deltakelse i kulturaktiviteter er en måte å høre til i samfunnet på. Grunnlaget for bred deltakelse legges i den enkeltes lokalsamfunn.

Nord- og Sør-Trøndelag utgjør en stor del av det sørsamiske området, som strekker seg fra Saltdalen til Engerdal. Språket og reindriften er de viktigste faktorene i den sørsamiske kulturen. Internasjonalt er samisk språk truet og sørsamisk er blant de samiske språkene som er i størst fare for å gå tapt. For at den sørsamiske kulturen skal bestå, må grunnlaget for reindriften sikres. Både mineralutvinning og kraftutbygging representerer utfordringer for næringen. Nord-Trøndelag er en del av forvaltningsområdet for samisk språk sammen med Snåsa og Røyrvik kommuner. Røros kommune utreder muligheten for å delta i forvaltningsområdet. Hensikten med forvaltningsområdeordningen er å legge forholdene bedre til rette for utvikling av samisk språk, kultur og samfunnsliv

I mange kommuner er den kulturelle grunnmuren mangelfull, dvs. den kulturelle infrastrukturen av kulturfaglig kompetanse, institusjoner, nettverk og organisasjoner. Kommuner hvor dette er på plass vil ha et bedre utgangspunkt for integrering av nye innbyggere, også innvandrere fra andre kulturer.

For mange barn og unge er skolesamfunnet det viktigste fellesskapet, og her lærer elevene om verdier som egenverd, medbestemmelse og ytringsfrihet. I hverdagen er det likevel mange barn som opplever seg å være utenfor dette fellesskapet, og at samfunnet ikke stiller opp for dem. Det er en utfordring for hele samfunnet at de hjelpetiltakene som er etablert for å møte disse barnas behov, både på kommunalt og statlig nivå, ikke er godt nok samordnet med hensyn til ansvarsområder og tiltak. Konsekvensene bæres først og fremst av den enkelte, og gir seg ulike utslag - frafall i videregående opplæring, rus og psykiske problemer.

Prioriterte planoppgaver

Begge fylkene må i løpet av periodene vurdere om det skal lages en ny felles regional plan for folkehelse, eller om mål og strategier i folkehelsearbeidet skal inn i en eventuell ny fylkesplan.

Trøndelag som region, bygd på felles kulturhistorie, har ambisjon om en samlet strategi for sin kulturpolitikk som rommer innovasjon og tradisjon. Det er også formålstjenlig med tanke på å redusere antall temaplaner.

Det er behov for en samordning av kunnskapstilfanget på folkehelseområdet og økt forskning og kunnskapsbasert dokumentasjon av samfunnets kulturinnsats som et grunnlag for videre planlegging.

Sikring av grunnlaget for samisk næringsutvikling, kultur og samfunnsnivå hensyntas i arbeidet med regionale planer og strategidokumenter der det er naturlig.

Plan for utdanningsområdet er omtalt under prioriterte oppgaver i neste kapittel, pkt. 3.4.

3.4 Arbeidsliv og næringsliv

Trøndelag har stort mangfold i næringslivet. Rike naturressurser, naturgitte fortrinn for matproduksjon og flere komplette verdikjeder legger grunnlaget for en robust næringsstruktur. Landsdelens kunnskapsmiljø, med NTNU og SINTEF i spissen, gir både utdanningsmuligheter og forskningskompetanse innenfor en stor bredde av fagområder, med særlig styrke på teknologi. Koplingen mellom en råvaresterk region og FOU-miljøene gir regionen et sterkt konkurransefortrinn som kan og bør utnyttes. Landbruk og havbruk er eksempler på komplette verdikjeder. Regionen har produksjon av råvarer, produksjon av innsatsfaktorer, nasjonale forsknings- og kunnskapsmiljøer, foredlingsindustri og salg til forbruker. Dersom vi skal lykkes med å omsette råvarene og naturressursene til økonomisk og sosial utvikling, er samspillet mellom alle elementene i verdikjeden, mellom lokalt næringsliv og forskning- og kunnskap, avgjørende.

Vekst i hele landet er et uttalt nasjonalt politisk mål. I Trøndelag ligger mye av næringsutviklingspotensialet i det stedbundne naturgrunnlaget. Det må derfor utvikles en felles bevissthet om og forståelse av hvilke forutsetninger som må være tilstede for at dette potensialet kan tas ut. Dette vil dreie seg om å sikre levedyktige distrikter med livskraftige lokalsamfunn. Bare på den måten kan storbyen og regionen spille godt og med gjensidig nytte.

Naturressurser og bærekraftig næringsutvikling

Deler av Trøndelags naturressurser er vernet for å ivareta særlig flora og fauna eller andre spesielle kvaliteter. Dette gir et kvalitetsstempel som næringsmessig utnyttes av ulike tilknyttede opplevelsesnæringer. For disse næringene er videre utvikling en balansegang med tanke på at økt aktivitet ikke skal ødelegge de verdiene som utgjør grunnlaget for næringen.

Det meste av arealet er imidlertid tilgjengelig for annen type bærekraftig næringsutvikling og representerer langsiktige muligheter. Mange naturressurser er fornybare; innen landbruk (herunder lokal mat), reindrift, skog/tre, kystnæringer (fiske, oppdrett, tang og tare) og energiproduksjon (vann, vind). Det kan likevel være nødvendig å gjøre inngrep for å ta i bruk ressursene, slik som utbygging av vind- og vannkraft, veier i skogbruket, infrastruktur i jordbruket og akvakulturanlegg. Nyttan av slik utnyttelse av naturressursene, med tilhørende inngrep, må veies opp mot eventuelle ulemper. Andre naturressurser er ikke fornybare, som mineraler, olje og gass. For disse må vurderingene i tillegg omfatte mer langsiktige og globale hensyn. Trøndelag har gode naturgitte forutsetninger for matproduksjon, både til lands og til havs, og er en stor nyskapende region innen både landbruk og havbruk. Reindriftnæringen i Trøndelag har det beste produksjonsresultatet på landsbasis.

Innen oppdrettsnæringa er videre vekst avhengig av at næringa får kontroll på de to største utfordringene, lakselus og rømming. Arealbruk er en annen utfordring. Det anbefales at kommunene forsterker det interkommunale samarbeidet i tilknytning til arealplanlegging i sjøområdene. Det foregår nå en nasjonal prosess med inndeling av norskekysten i soner/produksjonsområder. Dette gjør det nødvendig med tettere samarbeid om planlegging og forvaltning langs kystsonen over

fylkesgrensene både sør og nord for Trøndelag. Det må vurderes nærmere hvordan dette skal håndteres.

Strukturendringene i jordbruket, med større produksjonsenheter og færre aktive foretak, påvirker samfunnsutviklingen i regionen. Trøndelag har over tid økt sin relative andel av nasjonal matproduksjon og har potensial for videre økt produksjon og har mål om 30 % vekst i matproduksjon innen 2030. Markedsutviklingen innenfor lokale matspesialiteter, natur- og kulturbasert reiseliv, samt grønne velferdstjenester gir utviklingsmuligheter.

Skognæringa er en av de største eksportnæringene i landsdelen. Virksomhetene i skognæringa i Trøndelag produserer for over 7,5 milliarder kroner årlig, basert på den fornybare ressursen tømmer. Trøndelag er den eneste regionen i landet som fortsatt har en velfungerende og komplett skognæringsklynge. Trøndelagsregionen har store og økende skogressurser, grunnet stor vekst i kulturskogen. Verdiskapingen i Trøndelag skal øke gjennom utvikling av og samarbeid i skognæringsklyngen, framtidsrettet fokus på innovasjon og kompetanseutvikling.

Regionen har spennende mineralforekomster og byggeråstoffer. Kommunal arealplanlegging må bidra til å sikre disse i et langsiktig perspektiv. Dagens rammebetingelser med en for stor usikkerhet for investorer gir lite håp om store prosjekter. Behov for infrastrukturinvesteringer kan være betydelig og er avhengig av omfanget av driften og lokalisering av foredlingsanlegg. Større infrastrukturinvesteringer knyttet til uttransport av mineraler må derfor sees i forhold til sannsynligheten for at det faktisk vil skje en etablering.

Olje- og gassressursene i Norskehavet legger grunnlaget for et betydelig omfang av industriarbeidsplasser, en stor leverandørindustri og omfattende ringvirkninger i landsdelen. Industrimiljøene er sårbare og konjunkturavhengige. Omstilling, innovasjon og forsterket forskningsfokus er viktige utfordringer.

Ved utnyttelse av naturressursene i Trøndelag, er det viktig å tilstrebe regional videreforedling. Det er ofte dette som gir den vesentligste delen verdiskapingen, og de fleste arbeidsplassene. Foredling av en ressurs medfører ofte at også andre ressurser utnyttes og foredles samtidig, for eksempel fornybar elektrisk kraft. I et miljøperspektiv vil lokal foredling generelt være positivt, og spesielt i områder som Trøndelag, der vi har god tilgang til fornybar energi.

Innovasjon, entreprenørskap, FoU og internasjonalisering

Det norske kostnadsnivået er høyt, derfor er innovasjon og markedsorientering avgjørende for næringslivets konkurranseevne, omstilling og produktivitetsvekst. Ny kunnskap og teknologi gir nye muligheter. Det brukes store ressurser på regionale innovasjonsmiljø i Trøndelag. Disse må utnyttes optimalt som verktøy i næringsutviklingen. Erfaring viser at innovasjoner skjer lettere i bedriftsklynger enn i enkeltbedrifter. Det ligger et vekstpotensial i bedriftssamarbeid og klyngeutvikling.

Det er mangel på tilgjengelig risikovillig investeringskapital for å understøtte knoppskytninger og næringslivets utviklingspotensial. Sett i sammenheng med regjeringens ønsker om å sentralisere virkemidlene og ta mindre distriktshensyn ved fordeling av økonomiske rammer, er kapitaltilgang en stor utfordring for å understøtte næringslivet i regionen. Kommersialisering av nyutviklet teknologi hemmes av at det er lang vei å gå før et produkt når markedet og kan begynne å tjene penger. Det er mangel på risikovillig kapital til denne fasen, spesielt for oppstartbedrifter, og det er også få program i Forskningsrådet som støtter kommersialiseringfasen.

Samarbeidet med FoU-sektoren i «distrikts-Trøndelag» er lav. Dette gjelder med få unntak både næringsliv og offentlig sektor. De nasjonale og regionale forsknings- og utdanningsmiljøene i Trøndelag er viktige for kunnskapsbasert utvikling. Det finnes dessuten interessante, mindre

kunnskapsmiljø med forskningsaktivitet i bl.a. Namsos² og i Overhalla³. Fusjonen mellom NTNU og høgskolene, som har vært tettere på næringslivet i sine regioner, kan bidra til nye arbeidsformer som vil komme Trøndelag til gode. HIST med sitt aktive studentsamarbeid, og Ålesund og Gjøvik som har spisset sin forsknings- og utdanningsprofil ut fra behov i regionens næringsliv.

Det er behov for både å synliggjøre mulighetene som ligger i forskning, øke bestillerkompetansen hos aktørene og legge til rette for økt utnyttelse av regionens FoU-miljøer. Innovasjon i offentlig sektor, sammen med en aktiv offentlig innkjøpsstrategi, kan bidra her. Ikke minst er det viktig å senke terskelen for at lokalt og regionalt arbeidsliv kan delta i utviklingsarbeid, som ikke nødvendigvis er forskning, sammen med kompetansemiljøene. Mulighetene ligger i å etablere en god sammenheng mellom verdikjedene, utdanningstilbudene og kompetansemiljøene for å bidra til en optimal verdiskaping basert på regionens stedege ressurser. Trøndelag kan utnytte regionens muligheter bedre gjennom å styrke kunnskapsbasert samarbeid, og få relevante aktører til å dra i samme retning. Forskningsrådets satsing på regionalt baserte virkemidler gjennom VRI (Virkemidler for regional FoU og innovasjon) og regionale forskningsfond har vært viktige virkemidler for samhandlingen mellom næringsliv og FoU-miljøene.

Det ligger muligheter for det trønderske næringslivet i å ta en større andel av den nasjonale eksporten og utnytte det internasjonale potensiale innenfor flere sektorer. Det må legges til rette for at både regionalt næringsliv, kommuner og organisasjoner kan ta aktivt del i internasjonale organisasjoner og i internasjonalt prosjektsamarbeid. Internasjonal innsats skal konsentreres omkring de områder der internasjonalt engasjement har en klar merverdi.

Rekruttering til arbeids- og næringsliv

Tilgangen på tilstrekkelig kompetent arbeidskraft er en forutsetning for videre utvikling, og en sentral utfordring både for privat og offentlig sektor. Spesielt for distriktene vil den demografiske utviklingen, med en utfordrende alderssammensetning og stadig færre i yrkesaktiv alder, urbanisering og økt mobilitet/flytting, virke inn på mulighetene næringsliv og offentlig sektor har til å rekruttere kompetent arbeidskraft. Tilgang til arbeidsplasser for par i samme arbeidsmarkedsregion, og muligheter for karriereutvikling, er også utfordrende.

God kvalitet på tilbudet i barnehage og grunnskole er grunnleggende og må sees i sammenheng med elevens ferdigheter i det videre skoleløpet. Videregående opplæring er en viktig del av rekrutteringsutfordringen. Tilbud og kvalitet i den videregående opplæringen er sentralt. Hovedutfordringene her er at for få elever fullfører med vitnemål eller fag- og svennebrev. Det er også en utfordring at 1/3 av de som søker læreplass ikke får denne. Fordelingen mellom søking til yrkesfag og studieforberedende utdanningsprogrammer er omtrent 50/50. Men bare 30 % av elevkullet på yrkesfag fullfører med fag- og svennebrev fem år etter at de startet på videregående opplæring. Dette er en utfordring for rekrutteringen til næringslivet innen flere sektorer. Tilgang til læreplasser har også sammenheng med hva som gjøres for å skape nye læreplasser samtidig som at arbeid- og næringsliv må strekke seg lengre for å nå dette målet. Bare noe over 5% av bedriftene er i dag godkjente lærebedrifter.

Fylkeskommunen må styrke sin rolle som initiativtaker og samordningsaktør og bidra til å styrke kompetansen i det regionale arbeidsmarkedet. Dette er viktig både på individnivå og på næringsnivå. Det ligger muligheter i at fylkeskommunen utvikler nye arbeidsmåter for å kople rollen som ansvarlig for videregående opplæring med rollen som tilrettelegger for næringsutvikling.

² VESO Vikan som driver med akvamedisinsk oppdragsforskning mot et internasjonalt marked.

³ Hovedkontor for Pharmaq-konsernet, som er verdensledende innen vaksiner og terapeutiske produkter for oppdrettsfisk.

Kompetanseutfordringene i dagens og framtidens samfunn er komplekse og griper over tradisjonelle skillelinjer mellom fag og profesjon. Samhandling mellom næringsliv, offentlig forvaltning og utdannings- og forskningsinstitusjonene ses på som en nøkkel for å utvikle nærings- og samfunnsliv.

Regionens utdanningsmiljø på høgskole- og universitetsnivå spiller en viktig rolle for å sikre verdiskaping, bosetting og utvikling i store og små kommuner. Regional tilstedeværelse, nærhet til studenter og samfunn og fleksible utdanningstilbud er viktig både for at næringslivet og offentlig sektor skal få rekruttert relevant kompetanse, og for regional utvikling i Trøndelag.

Andre muligheter for å bidra til å løse arbeids- og næringslivets rekrutteringsutfordringer, er bl.a. å «hente hjem» utflyttede ungdommer som har tatt utdanning utenfor Trøndelag tilbake til landsdelen. Det gjennomføres en rekke tiltak rettet mot dette, og her er det mer å gå på for å synliggjøre landsdelens muligheter og attraktivitet. I rekrutteringssammenheng ligger det også et potensial i å integrere den andelen av befolkningen som i dag ikke er en del av den ordinære arbeidsstyrken inn i arbeidslivet. Tilrettelegging av transportmuligheter, en bedre universell utforming av steder og boliger kan gi nye muligheter for denne gruppen og samfunnet. Videre er det sannsynlig at samfunnet vil være avhengig av utenlandsk arbeidskraft for å dekke etterspørselen etter arbeidskraft. Å øke sysselsettingen blant innvandrere, og bedre integreringen av disse, vil bidra positivt.

Prioriterte planoppgaver

Flere av fylkenes felles strategier bør rulleres i løpet av planperioden. Det gjelder FoU-strategi for Trøndelag, Strategi for kulturnæringer, Reiselivsstrategi for Trøndelag og Internasjonal strategi. Når det gjelder landbruksmelding for Trøndelag er det ikke behov for revisjon av meldingen i kommende planstrategiperiode. Meldingenes strategier og tiltak følges opp fortløpende i et samarbeid mellom aktuelle parter. Marin Strategi Trøndelag ble rullert i begge fylkestingene i juni 2015. Den bør rulleres på nytt mot slutten av den nye planstrategiperioden. Nasjonal prosess med inndeling av norskekysten i soner kan gi konsekvenser som må håndteres i plansammenheng.

Strategisk kunnskapsgrunnlag for framtidig verdiskaping vil være et viktig grunnlag for på best mulig måte å styre innsatsen for næringsutvikling i riktig retning, og samtidig gi aktørene i Trøndelag et bedre grunnlag for å oppnå tilgang til ulike EU-programmer.

I Sør-Trøndelag er det (som oppfølging av forrige planstrategi, for 2012-2015) igangsatt et arbeid med en Regional plan for arbeidskraft og kompetanse. Det vurderes hvordan dette arbeidet kan utvides til å gjelde hele regionen. I forbindelse med planarbeidet deltar STFK, sammen med fire andre fylker i en nasjonal kunnskapspilot, hvor formålet er å utvikle bedre metoder for å få kunnskap om framtidig behov for arbeidskraft og kompetanse. Kunnskapsbasen som utvikles gjennom dette prosjektet vil også omfatte Nord-Trøndelag, og må sees som et bidrag til Strategisk kunnskapsgrunnlag for framtidig verdiskaping.

Oppsummering av prioriterte planoppgaver i perioden 2016-2020

Situasjonen med kommune- og regionreformen fører til en viss usikkerhet når det gjelder riktig tidspunkt for revisjon av ulike planer og strategier. Tidspunktet må velges slik at det best mulig bidrar til at nye administrative- og politiske miljø, både på kommunenivå og regionnivå, gis mulighet til å utvikle felles strategier.

Felles strategidokumenter slik som Marin Strategi for Trøndelag, Reiselivsstrategi, landbruksmelding, FOU-strategi for Trøndelag og Strategiplan for kulturnæringer er i gjeldende planperiode videreført eller er under rulling. Det er drøftet en nærmere kobling mellom reiseliv, kulturnæring og mat i en

ny opplevelsesstrategi for Trøndelag. De fylkesvis prioriterte planoppgavene for perioden 2012 – 2016 er i all hovedsak gjennomført som forutsatt.

En felles fylkesplan for Trøndelag

En ny felles fylkesplan betraktes som et godt felles strategisk verktøy for Trøndelag. Det er utarbeidet et planprogram for ny fylkesplan som vil bli lagt ut på høring samtidig som planstrategien vedtas.

En ny felles fylkesplan vil kunne ta opp i seg og koordinere strategier for ulike enkelttema og slik redusere antall planprosesser. Dette vil også bidra til en harmonisering av planstrukturene i de to fylkene.

Et viktig tema for videre utvikling i Trøndelag, er hvilken regional rolle storbyen skal spille. I en ny, helhetlig fylkesplan kan et slikt spørsmål tas opp i sin fulle bredde. Byens rolle er også relevant i tilknytning til kommune- og regionreformen.

Mineralnæringsstrategier innarbeides i en framtidig fylkesplan og regionale planer/strategier der det er naturlig. Dette er for eksempel allerede praktisert i «Regional plan for arealbruk» i Nord-Trøndelag som inneholder et eget kapittel om mineraler. Det samme kan gjøres gjeldende med hensyn til utfordringer knyttet til barn og unges oppvekstmiljø. Dette er et tema som med fordel kan løftes i en bredere sammenheng enn en egen plan kan gi.

Det utarbeides et strategisk kunnskapsgrunnlag for framtidig verdiskaping. Dette vil være et viktig grunnlag for på best mulig måte å styre innsatsen for næringsutvikling i riktig retning, og samtidig gi aktørene i Trøndelag et bedre grunnlag for å oppnå tilgang til ulike EU-programmer.

Regionale planer (med prosesskrav etter PBL § 8-3)	
Regional planstrategi for perioden 2020-2024	Oppstart i slutten av 2018
Fylkesplan for Trøndelag	Oppstart av ny plan i 2016
Regional samferdselsplan for Trøndelag	Utarbeides i løpet av planperioden
Regional plan for folkehelse	Det vurderes i løpet planperioden om det skal utarbeides en felles regional plan for folkehelse eller om mål og strategier i folkehelsearbeidet evt. kan inngå i en ny fylkesplan og andre aktuelle planer/strategier.
Regional plan for arbeidskraft og kompetanse	Planarbeidet er startet opp i Sør-Trøndelag. Det kan bli omgjort til strategi og utvidet til å gjelde hele Trøndelag.
Regionale strategidokumenter/meldinger/utredninger (uten prosesskrav etter plan- og bygningsloven)	
Internasjonal strategi 2013-2016	Rulleres i løpet av planperioden
Marin Strategi Trøndelag 2015-2018	Oppstart av rullering i 2018
Opplevelsesstrategi for Trøndelag	Utarbeides i løpet av planperioden
Kulturstrategi for Trøndelag	Oppstart i 2016
Klima- og energistrategi	Nord-Trøndelag har en vedtatt klima- og energistrategi fra 2015. I Sør-Trøndelag ferdigstilles rulleringen av klima -og energiplan i juni 2016. Planene harmoniseres til en felles strategi eller en regional plan mot slutten av planstrategiperioden.
FoU-strategi for Trøndelag	Inneværende rullering avsluttes i 2016. Ny rullering av FoU_ strategi for Trøndelag i 2020
Innspill til Nasjonal transportplan	Felles mellom Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Møre- og Romsdal.
Strategisk kunnskapsgrunnlag for framtidig verdiskaping	Oppstart i 2016

Deltakere i planprosessene vil variere for de ulike planer. De mest aktuelle vil være kommunene, regional stat, representert ved både fylkesmannsembetene og andre offentlig organer. Videre regionale sammenslutninger når det gjelder næringslivets organisasjoner og frivillig sektor.

Fylkeskommunene vil være sekretariat for planprosessene.

Vedlegg - Oversikt over eksisterende planer i Trøndelagsfylkene

Planer/strategier som er utarbeidet i felleskap mellom Trøndelagsfylkene

- Regional planstrategi 2012 - 2016
- Reiselivsstrategi for Trøndelag 2008 - 2020
- Strategiplan for kulturnæringer – Trøndelag 2009 - 2016
- Landbruksmelding for Trøndelag
- Melding om kystskogbruket (felles for Trøndelag og resten av kystfylkene, vedtas i løpet av 2015)
- Trøndersk matmanifest
- FoU-strategi for Trøndelag 2016 - 2020
- Internasjonal strategi 2013-2016
- Marin strategi Trøndelag 2015-2018
- Risiko og sårbarhetsanalyse for Trøndelag
- Forvaltningsplan for vann i vannregion Trøndelag
- Regional strategi for film og audiovisuelle uttrykk i Midt-Norge 2015-25

Planer/strategier som gjelder bare for Sør-Trøndelag

- Strategi for arealbruk
- Regional folkehelseplan
- IKAP; interkommunal arealplan for Trondheimsregionen (gjelder også for Stjørdal)
- Transportplan for Sør-Trøndelag
- Trafikksikkerhetsplan
- Regional plan klima og energi 2015-2020
- Regional plan for forvaltning av kulturminner 2014-2018
- Regional plan for arbeidskraft og kompetanse (under arbeid)
- Anleggsstrategi idrett og friluftsliv
- Museumsstrategi for Sør-Trøndelag 2015-2018
- Biblioteket - kunnskap, kultur, knutepunkt (strategi) 2015-2019
- NY GIV: Arealbruk og transport i Trondheimsregionen inkl. strandsoneplan
- Interkommunal kystsoneplan
- Regional plan for Røros bergstad og Cirkumferensen
- Regional plan for Dovrefjell
- Forollhogna -Villreinens leveområde
- Sør-Trøndelag/ Hedmark – reinbeiteområder (interkommunal plan)
- Strategi- og handlingsprogram for bibliotekene i Sør-Trøndelag 2015-20

Planer/strategier som gjelder bare for Nord-Trøndelag

- Regional plan for arealbruk
- Regional plan for folkehelse
- Regional utviklingsprogram (RUP)
- Regionale klima- og energistrategier
- Fylkesveiplan 2014 -2017
- Handlingsprogram for kulturminnepolitikk – 2009 og fremover
- Museumsstrategisk plattform
- Teaterstrategisk plattform 2010 - 2015
- Regional handlingsplan for sørsamisk språk og kultur 2013 -2017
- Strategi for idrett og friluftsliv i Nord-Trøndelag 2013-2016
- Strategi for små vannkraftverk i Nord-Trøndelag
- Strategi for samhandling mellom det frivillige kulturlivet i Nord-Trøndelag og fylkeskommunen
- Strategi for kompetanse i videregående opplæring 2015-2018
- Ungdomspolitisk manifest

